

I. DİN HİZMETLERİ SEMPOZYUMU

(3-4 KASIM 2007)

CİLT 2

Diyaret İşleri Başkanlığı Yayınları: 763
İlmi Eserler: 124

•
I. Din Hizmetleri Sempozyumu

•
Editör: Dr. Mehmet BULUT

•
Grafik-Tasarım: Cevdet DOĞAN

•
Baskı: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi
Ostim Ömek Sanayi Sitesi 1. Cad. 358. Sk. No: 11 06370 Yenimahalle/ANKARA

•
Kasım 2008, ANKARA

•
2008-06-Y-0003-763
ISBN 978-975-19-4374-3 (tk. No)
978-975-19-4379-8 (2. c)

•
© Diyanet İşleri Başkanlığı

•
İletişim Adresi
Eskişehir Yolu 9. Km. Çankaya/ANKARA
Tel: 0312 295 72 94 – Faks: 0312 284 72 88
diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Cezaevi Din Hizmetlerinin Temel Problemleri

Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR*

Diyanet İşleri Başkanlığı, ülkemizde din kurumlarını yönetmekle görevli olan¹ ve din hizmeti veren bir kuruluştur. Diyanet İşleri Başkanlığı öncülüğünde gerçekleştirilen I. Din Şûrası'nda din hizmetlerinin alanı camiler, eğitim merkezleri, Kur'an kursları, hastane, cezaevi ve çocuk ıslahevleri, işyerleri, aile ve anaokulları olarak belirlenmiştir.²

Diyanet İşleri Başkanlığı'nca yürütülen din hizmeti uygulamasında cezaevleri önemli bir yer tutmaktadır. Cezaevlerinde ağırlıklı olarak vaizler³ görev yapmaktadır. Bunların bir kısmı cezaevlerinde tam gün çalışmakla birlikte, büyük çoğunluğu haftanın belli günlerinde gelip mahkûmlara ders vermektedir. Gerekli hallerde müftü, murakıp, din görevlisi vb. diyanet personeli cezaevlerinde derse girmektedir.

Başkanlıkça cezaevlerinde görevlendirilen Diyanet personeli,⁴ cezaevlerine yönelik olarak hazırlanan "Din ve Ahlâk Bilgisi Müfredat Programı" çerçevesinde tutuklu ve hükümlülere dinî sohbetlerde bulunmakta, ilmihâl bilgileri vermekte ve Kur'an öğ-

* Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ Bk. 22.06.1965 tarih ve 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun.

² I. Din Şûrası Tebliği ve Müzakereleri I, DİB Yayınları, Ankara 1995, s. 62-64.

³ Cezaevlerinde görev yapan vaizlere 2001 yılından itibaren "Dini Danışman" adı verilmiştir (Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında Tutuklu ve Hükümlülerin Dini ve Ahlaki Gelişmelerini Sağlamaya Yönelik İşbirliği Protokolü, Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, 13.4.2001 tarih ve 12/5-50 sayılı yazı).

⁴ Bu görevliler, 2001 yılında başlatılan cezaevlerinde din eğitimini yeniden şekillendirme çalışmalarının sonucu "Dini Danışman" olarak isimlendirilmektedirler.

retmektedir.

Cezaevi vaizlerinin cezaevlerinde yürüttüğü din hizmeti faaliyeti mahkûmların eğitimine yönelik olarak önemli bir işlev görmektedir. Bu sayede, mahkumları millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerleri benimseyen, koruyan ve geliştiren, ailesini, vatanını, milletini seven, beden, zihin, ahlâk ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı bir yapıya sahip, insan haklarına ve onuruna saygılı, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek, böylece onları ıslah ederek bir daha suç işlemelerinin önüne geçmek ve topluma yararlı bir fert olarak serbest bırakmak amaçlanmaktadır.⁵

Mahkumların ıslahı “pedagojik” bir faaliyeti gerektirir. Islah çalışmalarında mahkumların psikolojik halleri iyi bilinmelidir. Ancak bu sayede yeni bir ruh aşlamak mümkün olabilir.⁶

Mahkumların psikolojik hallerine hitap eden, pedagojik ilkelere uygun ve belli esaslar dahilinde yürütülen din hizmeti; onların ıslahına ve topluma uyum sağlamalarına son derece olumlu katkılar sağlayacaktır. Bunun için öncelikle cezaevlerinde din hizmetlerini olumsuz yönde etkileyen problemler belirlenmeli ve çözüme kavuşturulmalıdır. Bu problemleri müfredat programı, din dersinin koşullarda işlenmesi, ders saati, ders kitabı ve cezaevi vaizi çerçevesinde ele alabiliriz.

1. Müfredat Programı

Cezaevlerinde öğretimi yapılan “Din ve Ahlâk Bilgisi” dersinin ilk müfredat programı Genelkurmay Başkanlığı’nın 16 Eylül 1981 gün ve 7130-818-81 sayılı emirleri uyarınca, Adalet Bakanlığı “Eğitim Birimi” ile “Bilimsel Kurul” tarafından hazırlanmıştır. Bu program Diyanet İşleri Başkanlığı’nın 1 Nisan 1982 tarih ve D/4-2/552 sayılı görüşleri ve Genelkurmay Başkanlığı’nın 24 Mart 1982 tarih ve 1700-19-82 sayılı tebliğiyle cezaevlerinde uygulanmıştır.⁷

Genel Prensipler, Amaçlar, Açıklamalar ve Müfredat şeklinde düzenlenen müfredat programı sekiz kısımdan oluşmuştur. Bu kısımlar içerisinde toplam 74 ünite yer almıştır. İnanç ve ibadet konuları, ailemiz-evimiz ve çevremiz, Atatürk’ün dinimiz ve laiklik ile ilgili görüşleri, temizlik ve doğruluk, İslâm’da çalışmaya verilen önem, savurganlık, laiklik ve İslâm, vatan ve millet sevgisi, milli birlik ve beraberlik, vatandaşlık görevleri, ahlâki görevler, devlete karşı görevler, çevremizdeki insanlara karşı sorumluluklar, tören ve geleneklerimiz, Türkler ve Müslümanlık, dinler hakkında genel bilgiler, görgü kuralları, öğretmenlik, dinî günler, aylar ve geceler müfredat programında öne çıkan ünite başlıklarıdır.⁸

1993 yılında, 1982 yılından itibaren uygulanan müfredat programına ilâve olarak din dersinde hangi konulara ağırlık verilmesi gerektiğine dair cezaevlerine “Yavuz

⁵ Adalet Bakanlığı, 50. Yıl, Yarı Açık Cezaevi Matbaası, Ankara 1973, s. 161.

⁶ Faruk Erem, Adalet Psikolojisi, Ankara Ün. Hukuk Fak. Yayını, Ankara 1950, s. 3.

⁷ Din ve Ahlâk Bilgisi Müfredat Programı, Adalet Bakanlığı Yayını, Ankara 1982, s. 2.

⁸ Din ve Ahlâk Bilgisi Müfredat Programı, Adalet Bakanlığı Yayını, Ankara 1982, s. 8-28.

Harekat Planı” adı altında 16 Şubat 1993 tarih ve 6640 sayılı bir genelge gönderilmiştir.

Müfredat programı son olarak Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında imzalanan ve 15 Mayıs 2001 tarihinde yürürlüğe giren İşbirliği Protokolü uyarınca yeniden hazırlanmış ve 26 Eylül 2002 tarihinde uygulamaya konulmuştur. Din İşleri Yüksek Kurulu’nun teklifleri de dikkate alınarak hazırlanmış olan taslak müfredat programında, Diyanet İşleri Başkanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Adalet Bakanlığı temsilcilerinden oluşan bilimsel kurul tarafından gerekli değişiklikler yapılmış ve bu müfredat programı Cumhuriyet başsavcılıklarına, tüm ceza infaz kurumları ile tutukevlerine, Diyanet İşleri Başkanlığı ile tüm müftülüklere gönderilmiştir.

Programda cezaevi vaizlerinin cezaevlerinde derse girmeden önce eğitime tabi tutulması, cezaevlerinde eğitim öğretim mekânlarının oluşturulması, derslerde mahkumların seviyelerinin gözetilmesi, öğretim yöntemlerinin kullanılması ve yardımcı ders araç gereçlerinden yararlanılması istenmektedir. Konular işlenirken mahkumların günlük yaşamlarıyla bağlantı kurulması, mahkumların derse motive edilmesi ve gerekli hallerde âyet ve hadislere yer verilmesi, isteyen tutuklu ve hükümlülere namaz kılma, yüzünden Kur’an-ı Kerim okuma gibi becerilerin kazandırılması gerektiğine vurgu yapılmaktadır.⁹

Genel Prensipler, Amaçlar, Açıklamalar ve Müfredat şeklinde düzenlenen bu yeni programda 37 ünite yer almaktadır. Programda bazı üniteler tekrar görüntüsü vermektedir. Şöyle ki “Milli Birlik ve Beraberlik” ünitesinde yer alan alt başlıklar “Vatan ve Millet Sevgisi” ünitesinde yer alabilir. “Din ve Ahlâk” ünitesinde yer alan alt başlıklar “Din, Adalet ve Ahlâk” ünitesi adı altında ifade edilebilir. Bu üniteye ayrıca “Güzel Ahlâk” alt başlığı ilâve edilebilir.

“İbadetlerde Kolaylık” ünitesinin çok kısa tutulduğu görülmektedir. Bu üniteye mahkumları cezaevi şartlarında ilgilendiren daha fazla alt başlık yer alabilir. “İslâm ve Evren” ünitesi içerdiği alt başlıklar açısından “İslâm, Evren ve İnsan” şeklinde düzenlenebilir.

“Kötülüklerden Kaçınma ve Kötülükleri Önleme” ünitesine gasp, yaralama, hırsızlık, kıskançlık, kötü zan, büyülenmek (kibir) ve hile yapmak konuları ilâve edilmelidir.

Programda “Tevbe”, “Dua” ve “İnsanlar Arası İlişkilerde Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar” şeklinde üç ünitenin yer almasının yararlı olacağını düşünmekteyiz.

Çoğu defa mahkumlar işledikleri suçun affedilmeyeceği duygusuna kapılıp psikolojik sorunlar yaşamaktadırlar. Oysa din dersinde pişman olunması halinde kişilerin hiç suç işlememiş gibi olacağının vurgulanması mahkûmların uyumlu bir kişiliğe sahip olmasında etkili olabilir. Derslerde Hz. Yûsuf’un hayatının işlenmesi, Hz.

⁹ Din ve Ahlâk Bilgisi Müfredat Programı, Adalet Bakanlığı Yayını, Ankara 2002, s. 1-2.

Mevlânâ ve Yûnus Emre gibi din büyüklerinin fikirlerine yer verilmesi mahkûmlar üzerinde olumlu etkiler bırakabilir.

Tevbe konusu işlenen suçun türüne göre bire bir görüşmeler yoluyla ya da toplu halde gündeme gelebilir. Örneğin adam öldürme suçunda bire bir görüşmeler yoluyla gündeme gelmesi daha uygundur.

“Dua” ünitesinde şu alt başlıklar yer alabilir: “Dua bir istektir, Yüce Allah duaları kabul eder, her zaman dua edilebilir, sevinç anlarında dua, üzüntülü anlarda dua, Kur’an’dan ve hadislerden dua örnekleri.”

“İnsanlar Arası İlişkilerde Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar” ünitesi ise şu alt başlıklardan oluşabilir: “İnsanlara karşı kırıcı olmama, iyilikseverlik, kötülüğe iyilikle mukabele, hoşgörülü ve affedici olma, sabırlı olma, digergamlık, insanlarla alay etmemek, merhametli olmak, kolaylaştırıcı olmak ve başkalarına zarar vermemek.”

Programla ilgili olarak ifade edeceğimiz diğer husus ise “İslâmî Bilgilerin Ana Kaynakları” ünitesinin genel bir dinî bilgi vermenin dışında mahkûmlar açısından fazlaca gerekli olmadığıdır.

Program hazırlanırken öncelikle şu sorunun cevabı bulunmalıdır: Programla mahkûmlara genel bir dinî bilgi mi kazandırılmalıdır yoksa işlenen suçlar göz önünde bulundurularak mahkûmların suça meyletmemesini veya meylettikleri suçun bir daha tekrar edilmemesini sağlayacak konulara mı programda yer verilmelidir?

Programın hazırlanmasında Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu’nun görüşleri etkili olmuştur. İlgili kuruluşların temsilcilerinin katkılarıyla program son şeklini almıştır. Programın hazırlanması aşamasında bu konularda çalışma yapan uzman kişiler ve İlahiyat Fakülteleri Din Eğitimi ve Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı öğretim elemanlarından oluşan bir komisyon görev almıştır. İlk aşamada böyle bir komisyonun görev almasının programın mahkûmların işledikleri suçlara doğrudan veya dolaylı olarak hitap eden içeriğe sahip olması açısından son derece yararlı olacağını söyleyebiliriz. Şunu açıkça ifade edebiliriz ki, mahkûmların suça meyletmemesini veya meylettikleri suçun bir daha tekrar edilmemesini sağlayacak konulara programda öncelik verilmesi, programa eğitsel bir zenginlik katacak ve uygulamada olumlu sonuçlar alınmasına katkı sağlayacaktır.

2. Din ve Ahlâk Bilgisi Dersinin Koğuşlarda İşlenmesi

Yer darlığı cezaevlerinde ön plâna çıkan önemli sorunlardan biridir. Mevcut cezaevlerinin büyük çoğunluğu oldukça eski tarihlere sahiptir. Son yıllarda suç işleyip cezaevlerine giren kişilerin sayısındaki artış cezaevlerinde yer probleminin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Cezaevlerinde yaşanan yer sıkıntısı buralarda yürütülen eğitim faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemekte ve eğitim-öğretime yönelik sınıfların oluşmasını engellemektedir. Sınıflar oluşturulamadığı için cezaevi vaizleri koğuşlarda mahkûmlara dinî

sohbetlerde bulunmaktadır.

Koşullar mahkûmların yattığı yerler olup, eğitim-öğretime uygun mekânlar değildir. Mahkûmların koşullarda kendilerini derse vermeleri ve böyle bir ortamda yapılan öğretimden verim alınması mümkün değildir. Derslerin sınıf ortamı yerine koşullarda işlenmesi, cezaevlerinde yürütülen eğitim öğretim faaliyetlerini olumsuz yönde etkileyen temel faktör olmaktadır.

İyi bir öğretim ancak belirli ve uygun şartlara sahip olan bir çevrede gerçekleşir. Öğretimin etkili bir şekilde gerçekleşmesinde rol oynayan önemli öğelerden biri çevredir. Öğretimde çevre, öğrenme sırasında fiziksel, zihinsel, duygusal ve toplumsal yönlerden etkileşimde bulunulan alan ve şartların tümüdür.¹⁰

Cezaevlerinde “Yaygın Din Eğitimi” çerçevesinde isteğe bağlı olarak din eğitimi verilmektedir. Bu açıdan cezaevlerinde örgün eğitim şartlarında bir eğitim verilmesi söz konusu değildir. Her ne kadar cezaevlerinde örgün eğitim için gerekli olan şartlar söz konusu olmasa da, mahkûmların yattığı dar mekanlar olan koşullar eğitim öğretime uygun yerler olmadığı için din eğitimine yönelik sınıflar oluşturulmalıdır.

3. Ders Saati Süresi

1982 yılından 2001 yılına kadar geçen sürede cezaevlerinde Din ve Ahlâk Bilgisi dersi öğretimine ayrılan süre haftada 2 saattir. Bu süre zarfında her koşulda haftada 2 saat din dersi verilmiştir.

Cezaevlerinde din dersi dışında isteyen mahkûmlara Kur’an öğretme, namaz kılmayı öğretme ve ilmihâl bilgilerini verme söz konusudur. 2 saatlik bir süre hem “Din ve Ahlâk Bilgisi” dersinin öğretimi hem de diğer görevlerin yerine getirilmesi için yeterli değildir. Nitekim 1995-1998 yılları arasında 450 mahkûm üzerinde yaptığımız araştırmada mahkûmların yarısından fazlası (% 55,11) cezaevlerinde verilen din dersinin saatinin yeterli olmadığını belirtmişlerdir. Aynı araştırmada cezaevi vaizlerinin % 52’si, cezaevi yöneticilerinin % 54’ü din dersinin saatinin yeterli olmadığını ifade etmişlerdir.¹¹

Adalet Bakanlığı 2001 yılında cezaevlerinde din dersi için daha fazla zamana ihtiyaç olduğu düşüncesinden hareketle bu konuda yeni bir düzenlemeye gitmiştir. Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında 30 Mart 2001 tarihinde imzalanan ve 15 Mayıs 2001 tarihinde yürürlüğe giren, cezaevlerindeki hükümlü-tutukluların dinî ve ahlâkî gelişmelerini sağlamaya yönelik işbirliği protokolü gereğince, cezaevlerinde sürekli olarak görevlendirilen müftülük personeli ile dışardan gelen personelin gireceği ders saati yeni bir esasa bağlanmıştır.

Buna göre cezaevlerinde tam gün çalışmak üzere doğrudan görevlendirilen vaizlere günde 2 saat olmak üzere haftada 10 saat ücret ödenmesi, doğrudan cezaevinde

¹⁰ Savaş Büyükkaragöz, Cuma Çivi, *Genel Öğretim Metotları*, Konya 1994, s. 40.

¹¹ Şuayip Özdemir, *Cezaevlerinde Din Eğitimi*, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2006, s. 115, 137.

görevlendirilmeyip dışarıdan gelen vaiz ve personele ise haftada 24 saate kadar olmak üzere, fiili olarak girdiği ders saati kadar ek ders ücreti ödenmesi kararlaştırılmıştır.¹²

Alınan bu kararla cezaevlerinde din eğitimine ayrılan sürenin yeterli bir seviyeye ulaştığını söyleyebiliriz. Böylece cezaevi vaizleri din dersinin dışında isteyen mahkûmlara Kur'an öğretmek, ilmihâl bilgileri vermek ve diğer dinî görevleri yerine getirmek için yeterli zamana kavuşmuşlardır.

Ders ücretlerinde artışa gidilmesiyle Diyanet personeli cezaevlerinde derse girmeye teşvik edilmiştir. Ancak bu yeni düzenleme tam gün çalışmak üzere doğrudan cezaevlerinde görevlendirilen vaizlerle haftanın belli günlerinde derse giren vaizler arasında ücret farklılığına neden olmuştur. Bu durumun Adalet Bakanlığı yetkililerinin gözünden kaçtığı düşünmekteyiz. Cezaevlerinde tam gün görev yapan cezaevi vaizlerinin ders saatleri haftanın belli günlerinde derse giren görevlilerinki ile aynı seviyeye getirilmelidir.

4. Ders Kitabı

Ders kitabı, öğretme öğrenme ortamını oluşturan ve etkili bir öğretimin gerçekleşmesini sağlayan araç gereçlerdendir.¹³ Etkin bir eğitim-öğretim ortamını oluşturmada önem arz etmesine rağmen, cezaevlerinde din dersinde herhangi bir ders kitabı takip edilmemektedir. Cezaevi vaizleri cezaevlerine yönelik hazırlanan Din ve Ahlâk Bilgisi dersi müfredat programını esas alarak derse hazırlık yapmaktadırlar.

Cezaevlerinde Din ve Ahlâk Bilgisi dersinde ders kitabının kullanılmayışı bu dersin öğretimi açısından bir dezavantajdır. Cezaevlerinde din dersine giren cezaevi vaizleri ders kitabının olmayışını din dersini birinci derecede olumsuz etkileyen faktörler arasında (% 38) ilk sırada görmektedirler.¹⁴

Cezaevlerinde yürütülen din eğitimi çalışmalarında ders kitabından yararlanılmayışından hareketle diğer yardımcı ders araç gereçlerinin de yeterince kullanılmadığını söyleyebiliriz. 1995-1998 yılları arasında cezaevlerinde din eğitimi ile ilgili olarak 11 cezaevinde hem mahkum hem de cezaevi vaizleri ve yöneticilerine yönelik gerçekleştirdiğimiz araştırmadaki gözlemlerimiz bu düşünceye varmamızda etkili olmuştur.¹⁵ Oysa öğretim esnasında ders kitabı dışında diğer ders araç gereçlerini kullanmak eğitim yaşantılarını zenginleştirir,¹⁶ zengin bir eğitsel değer taşır,¹⁷ daha fazla duyu orga-

¹² Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün 21 Ağustos 2001 tarih ve 051375 sayılı yazısı.

¹³ İzzettin Alıcıgüzel, *İlk ve Orta Dereceli Okullarda Öğretim*, İnkılap ve Aka Kitapevleri, İstanbul 1979, s. 81; Nurettin Fidan, Münire Erden, *Eğitime Giriş*, Ankara 1993, s. 188; Alişan Hızal, *Programlı Öğretim Yönteminin Etkinliği, Karşılaştırmalı-Uygulamalı Araştırma*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını, Ankara 1982, s. 24; Fatma Varış, *Eğitim Bilimine Giriş*, Atlas Kitapevi, Konya 1994, s. 17.

¹⁴ Özdemir, a.g.e., s. 142.

¹⁵ Özdemir, a.g.e.

¹⁶ Cevat Alkan, *Eğitim Ortamları*, Ankara Ün. Eğitim Fak. Yay., Ankara 1979, s. 6.

nına hitap etme imkânı sağlar,¹⁸ konulara ilgiyi artırır,¹⁹ bunun sonucu olarak öğrenme daha çabuk gerçekleşir ve öğrenilenler daha uzun süre hatırdadır.²⁰

Yapılan araştırmalar öğrencilerin okuduklarının % 10'unu, işittiklerinin % 20'sini, hem görüp hem de işittiklerinin ise % 50'sini hatırladıklarını göstermektedir.²¹ Bu sonuç cezaevlerinde din dersinde ders kitabı ve diğer yardımcı ders araç gereçlerinin kullanılmasının etkili bir öğretim için gerekli olduğunu göstermektedir.

Ancak bu noktada hemen belirtmek gerekir ki, derste kullanılacak araç gereçlerden gerekli yararın sağlanması, uygun aracın, uygun yer ve zamanda, uygun biçimde kullanılmasına bağlıdır. Cezaevi vaizleri mahkûmların ilgisini çekmek ve etkin bir öğretim gerçekleştirmek için, konuların özelliğine göre uygun araç ve gereçleri kullanmalıdırlar. Cezaevi vaizlerinin konuları işlerken yeri geldikçe Kur'an meâli, hadis kitapları ve İslâm bilginlerinin eserlerinden yararlanması, abdestin alınış ve namazın kılınış şekillerini slaytlarla göstermesi, dinî bayramlar ve hacca ilgili filmleri izlettirmesi, gerekli hallerde değişik görsel ve işitsel araçları kullanması mahkûmları derse motive etmede son derece etkili olabilir.

5. Cezaevi Vaizi

Cezaevlerinde mahkûmların ıslahuna yönelik din eğitimi faaliyeti Din ve Ahlâk Bilgisi dersi çerçevesinde Diyanet İşleri Başkanlığı öncülüğünde yürütülmektedir. Cezaevlerinde din dersine ağırlıklı olarak vaizler²² girmektedirler. Cezaevi vaizlerine, cezaevi idaresince görev yaptığı cezaevinde mahkûm ve tutuklularla ferdi görüşmeler yapmak, din fişlerini doldurmak²³ ve derse hazırlanmak amacıyla bir çalışma odası verilmektedir.

Cezaevi vaizleri, cezaevlerine yönelik olarak hazırlanan Din ve Ahlâk Bilgisi dersi müfredat programını esas alarak günlük plân hazırlayıp, cezaevi müdürünün onayına sunarak mahkûm ve tutuklulara dinî sohbetlerde bulunmaktadır.

Din ve Ahlâk Bilgisi dersinin müfredat programında dinî danışmanların cezaevlerinde göreve başlamadan önce eğitime tabi tutulmaları istenmektedir. Cezaevi vaizlerinin mahkûm psikolojisi ve dersin cezaevi şartlarında nasıl işlenebileceği yönünde eğitim görmeleri cezaevlerinde verilen din eğitimini olumlu yönde etkileyecektir.

¹⁷ Hasip Aytuna, *Orta Dereceli Okullarda Öğretmenlik ve Problemleri*, MEB Basımevi, Ankara 1974, s. 201.

¹⁸ Varış, *a.g.e.*, s. 15.

¹⁹ Kamuran Çilenti, *Eğitim Teknolojisi ve Öğretim*, Ankara 1991, s. 150.

²⁰ Alıcıgüzel, *a.g.e.*, s. 73; Müslim Pekköz, Rifat Hancılar, *Eğitimde Görme ve İşitme Araçları*, Ankara 1972, s. 93.

²¹ Alıcıgüzel, *a.g.e.*, s. 75; Fidan, Erden, *a.g.e.*, s. 188.

²² Cezaevlerinde görev yapan vaizlere 2001 yılından itibaren "Dini Danışman" adı verilmiştir.

²³ Din fişi, mahkûmların dinî durumlarıyla ilgili olarak din görevlisi tarafından doldurulan bölüme verilen ad.

Cezaevi vaizleri bu sayede mahkumlarla istenilen düzeyde iletişim²⁴ kurabilecek ve görevlerinde başarılı olacaklardır. Ancak 1982 yılından 2001 yılına kadar cezaevlerinde din eğitiminde görevli personelin bu yönde bir eğitim almadığı anlaşılmaktadır. Bunun bir eksiklik olduğunu fark eden Adalet Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı ile birlikte 2001 yılının ilk aylarında cezaevlerinde din eğitiminin yeniden gözden geçirilmesi ve bu konuda iyileştirici düzenlemelere gidilmesi yönünde çalışma başlatmıştır. Başlatılan bu çalışma doğrultusunda Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında, tutuklu ve hükümlülerin dinî ve ahlâkî gelişmelerini sağlamaya yönelik işbirliği yapmak üzere bir protokol imzalanmıştır. Bu protokol 15 Mayıs 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Bu protokol'ün amacı, ceza infaz kurumları ve tutukevlerinde bulunan hükümlü ve tutukluların dinî ve ahlâkî duygularını geliştirerek, yeniden topluma kazandırılmalarını sağlamaktır.²⁵ Bu yeni yapılanma çerçevesinde öncelikle cezaevlerinde Din ve Ahlâk Bilgisi dersine girecek Diyanet görevlilerinin Ankara'da hizmet içi eğitime tabi tutulmasına karar verilmiştir. 18-30 Temmuz 2001 tarihleri arasında toplam 142 Diyanet görevlisi, katıldıkları bu hizmet içi eğitim etkinliğinde cezaevlerinde mahkumların eğitimine yönelik olarak ders görmüşlerdir. Bu dersler şunlardan oluşmaktadır: "İrşad ve Tebliğ Usûlü, Güncel Dinî Konular, İletişim, Suçlu Psikolojisi, İdare İle İlişkiler, Güvenlik, Çocuk ve Gençler." İrşad ve Tebliğ Usûlü ve Güncel Dinî Konular" Diyanet görevlilerince, diğer dersler Adalet Bakanlığı personeline verilmiştir.²⁶

Ankara'da düzenlenen hizmet içi eğitim etkinliğinden sonra 17-20 Aralık 2002 tarihleri arasında Manisa Saruhanlı Mütevelli Eğitim Merkezinde cezaevlerinde görevli 26 personel daha hizmetiçi eğitime alınmıştır.

Diyanet İşleri Başkanlığı cezaevlerinde Din ve Ahlâk Bilgisi dersine giren personele yönelik olarak üçüncü hizmet içi eğitim etkinliğini 11-15 Aralık 2006 tarihlerinde Antalya H. Mehmet Gebizli Eğitim Merkezi'nde gerçekleştirmiştir. Cezaevlerinde ders vermek üzere görevli 84 Diyanet personeli bu kursa katılmıştır.

Diyanet İşleri Başkanlığı ile Adalet Bakanlığı'nın birlikte başlattığı bu tür çalışmalar cezaevlerinde görev yapacak Diyanet personelinin eğitimi açısından son derece önemli bir gelişmedir. Cezaevi vaizlerinin cezaevlerinde din dersinde takip edecekleri yöntem, mahkûm psikolojisi ve dersin cezaevi şartlarında nasıl işlenebileceği yönünde hizmetiçi eğitime tabi tutulması, buralarda yürütülen din hizmetlerini olumlu yönde etkileyecektir. Cezaevi vaizleri böylece cezaevlerinde kendilerini bekleyen iyi ve kötü

²⁴ Başarılı bir iletişimin sağlanmasında bilinmesi gerekli olan hususlar için bkz. Mustafa Köylü, "Dini İletişimde Hedef Kitle Sorunu", *Değerler Eğitimi Dergisi*, C.1, Sayı:1, İstanbul 2003, s. 113-133.

²⁵ Adalet Bakanlığı İle Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında Tutuklu ve Hükümlülerin Dini ve Ahlâkî Gelişmelerini Sağlamaya Yönelik İşbirliği Protokolü, Madde:1.

²⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı Din Eğitimi Dairesi Başkanlığı'nın 7 Haziran 2001 tarih ve 258 sayılı yazısı.

şartları bütünüyle kavrayacak göreve hazırlıklı olarak başlayacak ve mahkumlarla istenilen düzeyde iletişim kurabileceklerdir.

Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında hazırlanan protokole göre cezaevi vaizleri kurumlarda haftada en az iki gün Din ve Ahlâk Bilgisi dersi ve dinî sohbetler ile ayda bir kez konferans vermek üzere, “Din ve Moral Hizmetleri” görevini yürütmek, sosyal ve kültürel faaliyetler kapsamında, istek halinde Kur’ân-ı Kerîm öğretimi ve dinî vecibelerin yerine getirilmesini sağlamakla yükümlü kılınmışlardır.²⁷

Din eğitiminin amacı kişilerin benliklerinde her türlü müspet ya da menfi şartlara âhenkle uyumu sağlayacak bir gücü oluşturmaktır.²⁸ Cezaevlerinde bu güce en çok mahkumlar ihtiyaç duymaktadırlar. Karademir’in 450 mahkum üzerinde yaptığı araştırmada mahkumların % 69,33’ü cezaevlerinde din eğitimine ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir.²⁹

Cezaevi şartlarında yalnızlık çeken, bir anlık hata sonucu işledikleri suçtan dolayı farklı ruh hali içerisinde bulunan ve hayata karamsar bakan mahkumlar, ancak din eğitimi sayesinde içinde buldukları ruhsal bunalımdan kurtulacak ve hayata güvenle bakacaklardır.

Burada karşımıza şu sorular çıkmaktadır: Cezaevlerinde mahkumlara nasıl bir din eğitimi verilmelidir? Adam öldürme, hırsızlık, zina, gasp vb. suçları işleyenlere dinin bu suçlarla ilgili bakış açısı nasıl anlatılmalıdır? Derse girecek görevliler zaten cezaevine girmekle karamsarlığa düşen mahkumlara dinin suçlarla ilgili hükümlerini anlatırken gelebilecek tepkiler karşısında nasıl hareket etmelidir? İşte cezaevlerinde görev yapacak vaizler bu ve benzeri sorulara ve muhtemel olumsuzluklara karşı hazırlıklı olmalıdır.

Öncelikle mahkumlar işledikleri suçlara göre sınıflara ayrılmalı, işledikleri suç çeşidine göre ıslah projeleri ve eğitim-öğretim yöntemleri³⁰ geliştirilmelidir. Örneğin adam öldüren mahkumlarla hırsızlık suçu işleyen mahkumlara verilecek ders farklı olmalıdır.

Cezaevlerinde görev yapan vaizlerin büyük çoğunluğu haftanın belli günlerinde derse girmektedirler. Tüm cezaevlerine Adalet Bakanlığı kadrosunda tam gün görev yapan vaizler atanmalıdır.

²⁷ Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında tutuklu ve hükümlülerin dinî ve ahlâkî gelişmelerini sağlamaya yönelik işbirliği protokolü, Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, 13 Nisan 2001 tarih ve 12/5-50 sayılı yazı.

²⁸ Halis Ayhan, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminin Başlıca Meseleleri”, *Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991, s. 342.

²⁹ Kemal Karademir, *Suçluların Toplum Kazandırılmasında Din Eğitiminin Rolü*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1997, s. 93.

³⁰ Derslerde değişik yöntemleri kullanmanın etkin bir öğretimi sağlamadaki etkisi ile ilgili olarak bk. Mualla Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, Ankara 1990, s. 154.

Bazı mahkûmlar vaizlerle sürekli muhatap olmak istemektedirler.³¹ Vaizlerin cezaevlerinde tam gün görev yapmaları; mahkûmlarla sürekli iç içe olmaları, bire bir görüşmeler yapmaları ve onları daha yakından tanımaları açısından son derece gereklidir.

Sonuç ve Öneriler

Cezaevlerinde mahkûmlara, iç huzura kavuşmalarını, doğru davranış, tutum ve alışkanlıklar benimsemelerini, işledikleri suçtan pişmanlık duymalarını ve suçluluk duygusundan kurtularak topluma faydalı ve uyumlu kişiler olarak dönmelerini sağlamaya yönelik olarak “Din ve Ahlâk Bilgisi” dersi adı altında din eğitimi verilmektedir.

Cezaevlerinde din eğitimi, cezaevlerine yönelik hazırlanan Din ve Ahlâk Bilgisi dersi müfredat programı çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Programda din dersinin öğretimi yanında, Kur’an öğretme, ilmihal bilgileri verme ve namaz kıdırma gibi görevlerin yerine getirilmesi istenmektedir.

Cezaevlerinde mahkûmların kalabalık olmasından dolayı yer darlığı çekilmektedir. Yer darlığı nedeniyle eğitim öğretime yönelik sınıflar oluşturulamamaktadır. Bunun sonucu olarak dersler koşullarda işlenmektedir.

Cezaevlerinde din eğitiminde takip edilen ders kitabı bulunmamaktadır. Ayrıca yardımcı ders araç gereçlerinin de istenilen düzeyde kullanıldığını söylemek mümkün gözükmemektedir. Bu durum cezaevlerinde din eğitiminin bir öğretim ortamında gerçekleşmesini engelleyen faktör olmaktadır.

Cezaevlerinde din hizmetlerini olumsuz yönde etkileyen problemlerin çözümüne yönelik olarak aşağıdaki önerilerde bulunabiliriz:

1. Cezaevlerinde din eğitiminde takip edilen Din ve Ahlâk Bilgisi dersi müfredat programı sürekli geliştirilmelidir. Program geliştirilirken mahkûmların işledikleri suçlarla mücadelede etkili olacak bir içerik dikkate alınmalıdır.

2. Din ve Ahlâk Bilgisi dersine yönelik kitaplar hazırlanmalıdır. Kitaplar yazılırken ilköğretim okulları ve liselerde okutulan din dersi kitaplarından farklı olarak mahkûmların seviyeleri ve cezaevî şartlarındaki psikolojik durumları göz önünde bulundurulmalıdır. Ünite sonlarında mahkûmlara ders verici, onları eğitici ve işledikleri suçlardan pişmanlığa sevk edici kıssalara yer verilmelidir.

3. Din ve Ahlâk Bilgisi dersinin verimli hâle gelebilmesi için cezaevlerine, göze ve kulağa hitap eden tepegöz, slayt, harita, fotoğraf, video, bilgisayar ve film makinası gibi yardımcı ders araç gereçleri temin edilmelidir. Mahkûmları eğitici ve hayata hazırlayıcı mahiyette filmler hazırlanmalı ve belirli aralıklarla onlara izlettirilmelidir.

4. Cezaevlerinde din eğitiminin yürütülmesine yönelik eğitim-öğretim mekânları

³¹ Özdemir, a.g.e., s. 131.

oluşturulmalıdır. Ders bir vaaz şeklinde işlenmemeli, mahkûmların derse katılımı sağlanmalı ve konuların özelliğine göre çeşitli öğretim yöntemleri kullanılmalıdır.

5. Cezaevlerinde din eğitimi adı altında, din dersinin öğretimi, İslâm dini hakkında mahkûmları aydınlatma, Kur'an öğretimi, ilmihâl bilgileri verme ve diğer dinî görevlerin yerine getirilmesi şeklinde zor bir görev söz konusudur. Bu yüzden cezaevlerine görevli atanırken yüksek dinî tahsil şartı aranmalı, bu görevliler cezaevi şartlarına uyum sağlamaları ve mahkûmların psikolojik durumlarına vakıf olmaları açısından hizmet içi eğitime tabi tutulmalıdır.

6. Din eğitiminde süreklilik sağlanması açısından vaizler haftanın belli günlerinde derse girmek yerine cezaevlerinde sürekli olarak görev yapmalıdır. Bu sayede mahkûmlarla sürekli iç içe bulunacak, onları yakından tanıyabilecek ve sorunlarının çözümünde daha etkin olabileceklerdir. Ayrıca haftanın belli günlerinde derse giren vaizlerin zamanla cezaevlerinde derse girmek istememesi, tayini çıkması veya yurt dışında görevlendirilmesi durumunda dersin sürekliliğinde aksamalar yaşanmaktadır.

7. Cezaevlerinde tam gün görev yapan Diyanet personelinin ders ücreti haftanın belli günlerinde gelip derse giren görevlilerinki ile aynı seviyeye getirilmelidir.

8. Mahkûmların okumaları için cezaevi kütüphanelerine sosyal ve dinî içerikli eğitici mahiyette kitaplar temin edilmelidir. Bu konuda başta Diyanet Vakfı olmak üzere diğer kuruluşlarla işbirliği yapılmalıdır.

9. Cezaevi yöneticileri din eğitimine gereken önemi vermelidir. Tüm mahkûmlar derse katılmaya teşvik edilmeli ve ders esnasında herhangi bir işte görevlendirilmemelidir. Mahkûmların ıslahına yönelik olarak; cezaevi vaizi, psikolog, sosyal hizmet uzmanı ve cezaevi yönetimi tam bir işbirliği içinde olmalıdır. Cezaevi yöneticileri, infaz koruma memurları, psikolog ve sosyolog gibi görevliler hizmet içi eğitimlerde mahkûmların din eğitimi konusunda bilgilendirilmelidir.

10. Cezaevlerinde din eğitiminin yürütülmesine yönelik olarak Adalet Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı sürekli işbirliği içerisinde olmalıdır. Görevli tayini, ders kitabı hazırlama, cezaevlerine yardımcı ders aracı sağlama, cezaevi kütüphanelerine kitap temin etme ve din eğitiminin yürütülmesinde yaşanabilecek problemleri çözüme kavuşturmak gibi konularda bu işbirliği devam ettirilmelidir.